

YÜZ SENEDEN FAZLA SAKLI KALAN BİR SIR: ASKERİ TIBBİYENİN DEMİRKAPI'DAN HAYDARPAŞA TIP FAKÜLTESİ'NE TAŞINMASININ SEBEBİ

The Secret which has Remained Hidden More than Hundred Years: The Reason of Moving Military Medical School from Demirkapı to Haydarpaşa Medical Faculty

M. Engin Çoruh¹

¹Dr. Diş Hekimi

ÖZ

Demirkapı'daki Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin birden bire, kimsenin haberi olmadan ve daha yapımı tam olarak bitmemiş olan Haydarpaşa'daki binaya taşınması Türk tıp tarihinin şimdiye kadar açıklığa kavuşmamış bilinmeyen, gizli kalmış problemlerinden birisidir. Yüz seneyi aşkın bir zaman içerisinde bu gizlilik kendisini korumuştur. Zaman zaman bazı araştırmacı yazarlar taşınma için sebepler ortaya sürmüşlerse de doğrulukları hakkında hiçbir belge ortaya konmamıştır. Uzun araştırmalardan sonra bulduğum, zamanın Almanya'nın Osmanlı Büyükelçisi Adolf Freiherr Marschall von Bieberstein'in hatıraları ve olayları aynı doğrultuda gösteren Osmanlı arşiv belgeleri taşınma olayının sebeplerini ortaya koymaktadır. Aynı zamanda Gülhane'de asistan olarak görev yapan Tosyavizade Dr. Rifat Osman da hatıralarını yayınlamıştır. Dr. Rifat Osman ne yazık ki olayları kaleme aldığı için onun hatıralarını çok dikkatli olarak incelemek gerekmektedir. Hatıralarda Dr. Osman taşınmaya sebep olan Gülhane'de bir tecavüz olayından bahsetmekte ama bu tecavüz sonucu Askeri Tıbbiyenin taşınmasından bahsetmemektedir. Olayı yaşayan Rieder Paşa, Deycke Paşa ve Alman Büyükelçisi Baron Marschall von Bieberstein Tıp Fakültesinin taşınması olayını bir sır olarak saklamışlar ve hiçbir kimseye bu konuda bir tek kelime bile söylemeden bu sırrı mezara beraberlerinde götürmüşlerdir.

Bilmediğimiz bir sebepten ötürü Sultan II. Abdülhamid Haydarpaşa'da Tıp Okulu olarak planlanan ve yapımına başlanan binayı başka bir maksatla kullanmak istemektedir. Alman İmparatoru II. Wilhelm'in okul arkadaşı olan Robert Rieder Paşa ise bu binanın Tıp Fakültesi olarak kullanılması taraftarıdır. Alman Hoca Rieder bu konuda Osmanlı Hükümeti'ne müracaatlarda bulunmuştur. Paşanın müracaatları cevapsız kalmıştır. Günün birinde Gülhane'de meydana gelen Alman uyruklu bir Macar aşçı kadına hastanedeki askerler tarafından tecavüz edilmesi Almanların bu olayı taşınmak için bir bahane olarak kullanmalarına sebep olmuş ve aslında basit, polisiye olay uluslararası mahiyet kazanmış, Türk-Alman diplomatik ilişkilerini tehlikeye düşürecek boyutlara ulaşmıştır. Olay o kadar süratli ve tehlikeli olarak gelişmiştir ki Alman İmparatoru II. Wilhelm Osmanlı ile olan ilişkilerini kesmek yolunda adımlar atmış ve büyükelçisine çekilmesi için emir vermiştir. Aşağıdaki yazıda bu olayın belgelere dayanan yalnız tıp tarihi için değil, aynı zamanda siyasi tarih için de çok ilginç ve çok önemli kısa hikâyesini bulacaksınız.^a

Anahtar Kelimeler: Tıp tarihi; Rieder Paşa; Tıbbiyenin taşınması; Gülhane; Haydarpaşa Tıp Fakültesi

Lokman Hekim Dergisi, 2015;5(3):99-107

Geliş Tarihi - Received: 04.08.2015; Kabul Tarihi - Accepted: 13.08.2015

*İletişim - Correspondence Author: M. Engin Çoruh, Dr., Med. Dent. Zahnarzt und Medizinhistoriker. Marktstr. 41/1 71672 Marbach/Deutschland
mngncoruh@gmail.com.*

a Osmanlı Arşiv belgelerinin Latin harfleri ile yazılmış tercümelerini belgeler kolay anlaşılın diye kullandım. Ben Osmanlıca bilmediğim için tercüme yapan bilirkişilerin çevirme esnasında yanlış harf kullanma veya kelimeleri yanlış yazma ihtimalleri mevcut. Bu tip hatalar için özür dilerim. İsteyenler Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nden (BOA) belgelerin Osmanlıca kopyalarına ulaşabilirler. Belgelerin BOA dosya ve evrak kayıt numaraları belgenin başında ve koyu puntolar ile belirtilmiştir. Kayıt numaraları 20-25 sene kadar önce kullanılan kayıt numaralarıdır ve bu numaraların zaman içinde değişip değişmediğini bilmiyorum.

ABSTRACT

The sudden transport of Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane from Demirkapı to the unfinished building in Haydarpaşa is one of the hidden problems in Turkish Medical History. This secret has remained itself more than hundred years. From time to time some researchers have declared some reasons for this transportation, but no one have proved their ideas with any kind of documents. After long research, I have found the reason of this transportation in the memories of Baron Adolf Marschall von Bieberstein, German Ambassador of Ottoman Empire, as well as Ottoman archives and in the memories of Dr. Rifat Osman. In his memories Dr. Rifat Osman mentioned about a rape in Gülhane, but not the moving of Demirkapı School.

The building in Haydarpaşa was planned as a Military Medical School, but Sultan II. Abdülhamid wanted to use it for another purpose. Robert Rieder Pasha, schoolmate of German Emperor II. Wilhelm, was not agree whit him, so he applied to the Ottoman government, but got no replay. One day German-Hungarian woman, worked as a cook in Gülhane, was raped some soldiers in the hospital. And this case had led the Germans to use it as an excuse to move the building. This case caused an international tension between German and Ottoman diplomatic relations. Then, German Emperor II. Wilhelm gave the order to the Ambassador to withdraw.

In the following essay, you will find an interesting story not only for the history of medicine, but also for the political history.

Keywords: History of medicine; Rieder Pascha; Transport of Medical School; Gülhane; Medical School of Haydarpaşa

GİRİŞ

Sultan II. Abdülhamid'in ülkenin ihtiyacı olduğu için Haydarpaşa'da bir tıp okulu yaptırmaya başlaması ile¹ okul inşaatının bitişi arasında on seneden fazla bir zaman geçmiştir. Haydarpaşa'da yeni tıp okulunun yapılması, okulun mimarları konusunda değişik fikirler ortaya atıldığı gibi, yeni yapılan okul binası daha bitmeden aniden Askeri Tıbbiye'nin Demirkapı'dan Haydarpaşa'ya taşınması da uzun zamandan beri araştırmacıların dikkatini çeken bir konudur. Belgeler doğru düzgün araştırılmadığı için aniden uygulanan taşınma üzerinde çeşitli spekülasyonlar yapılmıştır. Ben yazımda, üzerinde çok tartışmalar yapılan ve değişik teoriler ortaya atılan Askeri Tıbbiyenin Demirkapı'dan Haydarpaşa'ya nakil sebebini Türkiye ve Almanya'da bulduğum belgeler doğrultusunda açıklayacağım.

Okulun taşınması ile ilgili iddialar arasında Padişah II. Abdülhamid'in tıp talebesinden çekindiği, talebe hakkında olumsuz jurnaller aldığı ve bu yüzden okulu Avrupa yakasından uzaklaştırmak için taşınma emrini verdiği en başta gelen tezlerden biridir. Bunun yanı sıra Rieder Paşa ve o zamanki Alman Büyükelçisi Baron Marschall von Bieberstein'in^b okulun kendi zamanlarında yapıldığı için yine kendi zamanlarında açılması için ricada bulduklarını ve Padişah'ın bu isteği kırmadığını belirterek okulun açılış emrini verdiği belirtilmektedir.²

Taşınma o kadar ani olmuştur ki Demirkapı Tıbbiyesinde okuyan talebeler bir sabah kalktıklarında kıyıya yanaşmış gemi ve mavnalara, okul malzemesinin yerleştirildiğini ve taşınma işleminin başlamış olduğunu hayretler içinde görürler.³

Hiç kimsenin haberi olmadan uygulanan taşınma işlemi tabii ki pek çok düşünce ve var sayımı beraberinde getirir. Bu varsayımlar belgelere dayanmadıkları için hiç bir geçerliliği yoktur. Fakat Alman ve Osmanlı arşiv belgelerinden olayın aslı ortaya çıkmıştır. Alman ve Osmanlı arşiv belgelerinin birbirini teyit eder olmaları taşınma kararının aşağıdaki olaylara bağlı olarak alındığını açıkça ortaya koymaktadır.

RIEDER PAŞA

Türk Tıbbını modernize etmek gayesi ile Almanya'dan getirtilen Prof. Robert Rieder ile Sultan II. Abdülhamid'in arası açıktır. Rieder Alman İmparatoru II. Wilhelm'in liseden okul arkadaşıdır. Alman İmparatoru Rieder'i korumakta ve desteklemektedir. Sultan II. Abdülhamid politik olarak İngiliz ve Fransızlara karşı Almanya'yı öne çıkartarak onlara rakip yaratmakta ve iki bloğun rekabeti sonucu Avrupalı güçlerin Osmanlı üzerindeki baskısını hafifletmeye çalışmaktadır. Bu yüzden Alman İmparatorunun dostu olan Rieder Paşa'nın İstanbul'da çok büyük bir prestiji vardır. Aslında Rieder çok doğru ve idealist bir insandır. Türkleri çok sevmektedir. Tıp alanında çok bilgilidir ve iyi bir cerrahdır. Yağcılık yapmasını bilmez, doğru bildiğini söylemekten de çekinmez. Gülhane'yi kurmuş ve yeni kurulmuş olan hastane kısa zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun en iyi tıp kuruluşlarından

^b Bazı yazarlar Rieder Paşa ile Baron Marschall von Bieberstein'in sınıf arkadaşları olduklarını söylemektedirler ki bu doğru değildir.

biri olmuştur. Rieder Paşa eğitimde, hastane mimarisinde, sağlık personelinin yetiştirilmesinde, modern tıp eğitimi konusunda, tedavi ve teşhis alanlarında XIX. yüzyıl Osmanlı tıbbına pek çok yenilik getirmiştir. Bazı talebeler tıbbiyede anlamadıkları ve öğrenemediklerini çok kısa bir zamanda Gülhane'de öğrendiklerini söylemektedirler.^c Bu gibi ve buna benzer sebeplerden dolayı Rieder Paşa aleyhinde İstanbul'da hatırı sayılır bir muhalefet gurubu oluşmuştur. Rieder Paşa'yı kıskananlar Sultan'ı çeşitli şekilde etkilemişlerdir. Olumsuz etkileme sonucu padişahın gözünde Rieder hocanın yıldızı sönmeye başlamıştır. Kötülemelerin yanı sıra Gülhane'de meydana gelen bir tecavüz olayı bütün dengelerin bozulmasına sebep olmuştur. Bugün bile Rieder Paşa'dan hoşlanmayan bir grup Rieder Paşa'nın Türk tıbbına yapmış olduğu değerli katkıları görmezden gelip onun aleyhinde yayınlar yapmaktadır. Bazıları o kadar ileri gitmektedirler ki; Türk tıbbını modernleştirmeye çalışan, çalışmalarını esnasında sakat kalan Türk dostu Alman profesörü yalancılıkla suçlamakta ve onun paşa olmadığını iddia etmek gafletinde bulunmaktadırlar. Hâlbuki Rieder Paşa geçirdiği kazadan sonra sakat olmasına rağmen Sultan II. Abdülhamid tarafından Ferik/Korgeneral yapılmış ve böylelikle Gülhane tarihinde en yüksek rütbeli doktor olarak yerini almıştır. Osmanlı ve Alman belgelerine rağmen başka bir grup ise Rieder'i Mirliva olarak göstermekte ve böylelikle XX. yüzyılın başında Türk tıbbını modernleştiren hocayı aşığılamaya uğraşmaktadırlar.

Rieder Paşa'nın Girişimleri ve Engellemeler

Rieder Paşa 6 Ocak 1903 sabahı Askeri Okullar Kumandanı Zeki Paşa'yı ziyaret eder. Zeki Paşa'nın yazısından Rieder'in daha önce birkaç defa daha paşayı ziyaret ettiği anlaşılmaktadır. Prof. Rieder yeni inşa edilen Tıbbiye binasının ne zaman açılacağını sorar. Okul açılmaz ise Almanya'da bir kürsünün boşaldığını ve kendisinin Almanya'ya gidebileceğini ilave eder. Rieder'e göre kendisi hak ettiği mükâfatı alamamıştır (burada Rieder okulun açılışını ima etmektedir).⁴ Bu yazıdan Rieder'in daha 1902'de Demirkapı Tıbbiyesi'nin Haydarpaşa'ya nakli için müracaat ettiğini kolaylıkla anlayabiliyoruz. Fakat Paşa o güne kadar hiç cevap alamamıştır.

Rieder'i çekemeyenler ise Alman Hoca aleyhinde dedikodularına devam eder. Dedikodular neticesiz kalmaz ve sultanın Rieder'e karşı olan tutumu değişir. Meselâ; 27 Mayıs 1903'de, Rieder Askeri Okullar Kumandanı Müşir Zeki Paşa'ya dilekçe verir. Dilekçe bir ay kadar sonra değiştirilmeden sultana iletilir. Hoca geçirdiği kaza neticesi sakat kalınca yazlık evi Moda'dan Gülhane'ye rahatça gelebilmesi için paşanın emrine bir istimbot verilmiştir. Fakat nedense istimbot gelmemektedir. Bu yüzden Rieder normal vapurlarla karşı tarafa geçmek zorunda kalmakta, geçirdiği kaza sonucu sakat kalan Rieder'in gemiye binışı diğer yolcuların acelecilikleri ve itiş, kakışları nedeniyle tehlikeli olmaktadır. Paşa şayet bir kaza geçirirse Osmanlı'yı mesul tutacağını bildirir.^{4,5} Bu dilekçeden de anlaşıldığı gibi paşa aleyhinde bulunanlar çok etkili olmaktadır. Fakat her şeye rağmen hoca hedefinden vazgeçmez ve inatla Tıp Okulu'nun Haydarpaşa'ya taşınması gerektiğini tekrarlar. Profesör Rieder aleyhinde dönen entrikaların farkındadır.

Tosyavizade Dr. Rifat Osman kitabında, Rieder Paşa ile İzzet Paşa arasında geçen bir konuşmada İzzet Paşa'nın Alman hocaya tercüme etmesi için kendisine "*Hocaya söyle Mekteb-i Tıbbiye'nin kapısının üstünde tarih yazılır, fakat Mekteb-i Harbiye adı verilir. Padişahımızın isteği böyle. Çünkü von der Goltz Paşa, Mekteb-i Harbiye'nin büyük bir kışla yakınında etrafında askeri manevralar için geniş araziler bulunan bir yerde olması hakkında rapor vermiş.*"⁶ dediğini bildirir.

Dr. Rifat Osman'ın konuşmanın ne zaman olduğunu belirten bir açıklaması ne yazık ki yoktur. Fakat yukarıda da belirttiğim gibi Alman hocanın Tıbbiye'nin taşınması hakkında ki istekleri 1902'den beri sürmektedir. Ama Rieder'in Tıbbiye'nin Haydarpaşa'ya nakli için yapmış olduğu çabalarından bir netice çıkmamıştır. Bu konu Berlin Büyükelçisinin yazısından anlaşılmaktadır.

c Bu konuyu detaylı olarak okumak isteyenlere: Rıza Nur: Hayatım ve Hatıratım, Tevfik Sağlam: Nasıl Okudum, Tosyavizade Dr. Rifat Osman: Hayatım ve hatıratım (Rifat Osman Hocanın hatıratında hatalar olduğu için dikkatli okumak gerekmektedir), Dr. General Kemal Özbay: Türk Asker Hekimliği ve Asker Hastahaneleri, Engin Çoruh: Schamanen-Seldchuken-Osmanen-Gülhane und Haydarpaşa. Vor-und Frühgeschichte der türkischen Hochschulmedizin unter besonderer Berücksichtigung des Bonner Chirurgen Robert Rieder Pascha kitaplarını tavsiye ederim.

Y.PRK.EŞA 43-47

Berlin Sefâret-i Seniyyesi

Geçen gün Almanya hâriciye nezâretinden ve ba'dehu Baron Marşal ile vuku' bulan bir mülâkâtda Profösör Rieder Paşa delâletiyle inşâ ettirilib henüz resm-i küşâdı icrâ kılınamayan Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne hakkında bir takım entrikalar çevrilerek sâye-i terakkiyat-vâye-i mülûkânede hergün birer sûretle terakkî etmekde olan fenn-i tıbbin ve hıfzıssıhhanın men'-i terakkîsine birçok cühelânın bazı efkâr-ı bâtılâ serdiyle sebab-i müstakil olmakda buldukları dermiyân kılındı bu kadar para sarfiyla vücûda gelen ve mahzâ âsâr-ı celîle-i cenâb-ı hilâfet-penâhîden bulunan ve milyonlarca ahâlînin sıhhat ve selâmetini te'mîn ile nâm-ı nâmî-i cenâb-ı pâdişâhîyi pek büyük bir lisân-ı minnetdârî ve sitayişle ya da vesîle olacak olan böyle bir dârü'l-hayrın şu sûretle isti'mâlden geri bırakılmasına sebep olanların dahi ne dereceye kadar padişahlarına ve ebnâ-yı cenîse ihânet etmekde olduklarından bu hâl Avrupa efkâr-ı umûmiyesince pek büyük sû-i te'sîri mûcib olacağı şöyle dursun Rieder Paşa haşmetli imparator hazretlerinin teveccüh-i mahsûsunu kazanmış ve ale'l-husûs vukû'bulan arzu-yı şâhâneye mebnî bi'z-zât taraf-ı haşmetânelerinden bi'l-intihâb Dersaadet'e gönderilmiş bulunması cihetle mektebin küşâdını men' ile mûmâ-ileyh hakkında mahzâ bir nefsâniyet ve hased eseri olan bu hâlin müşârun-ileyh imparator hazretlerince pek ziyâde te'essûf ve ta'accübü mûcib olacağı beyân edilmekde bulunmuş olduğunun hâk-i pâ-yi hümâyûn-ı mülûkânelerine arzına cesâret kılındı efendim.

7 Ağustos 1319.

Berlin Sefîri

Abd-i memlûkleri Ahmed Tefvik^{7,8}

TECAVÜZ OLAYI

Rieder kendisi aleyhinde yapılan dedikoduların, kendisini kışkırtanların, yenilik ve Osmanlı aleyhinde olan cahiller tarafından ortaya atıldığını bilmektedir. Berlin Büyükelçisi'nin yazısından her iki tarafın da sert bir çatışmaya girmiş olduğunu görmekteyiz. Rieder'in suçlamaları yenilir yutulur gibi değildir. Ona göre tıbbiyenin taşınmasına muhalefet edenler halka ve hatta padişaha karşıdır. Berlin Osmanlı Büyükelçisi Tefvik Paşa'nın 7 Ağustos 1319 tarihli raporundan çevrilen entrikalar hakkında bilgi sahibi olmaktayız. Karşılıklı ithamlar sürerken hiç hesapta olmayan, beklenmedik bir olay olur. Gülhane'de çalışan Alman uyruklu, Macar asıllı aşçı kadına tecavüz edilmiştir.

Gülhane'de Alman hemşirelere yemek yapan Macar asıllı, Alman uyruklu güzel bir aşçı hanım vardır. Günün birinde Gülhane'de görev yapan iki asker aşçı kadına tecavüz ederler. Dr. Rifat Osman hocası Rieder Paşa'nın kendisi ile konuştuğunu ve hastanede görev yapan askerlerin Almanlara ve hemşirelere karşı tutumlarının değiştiğini ifade ettiğini anlatır. Bunun üzerine söylentileri kontrol etmek için Dr. Rifat Osman aynı gece Gülhane'de kalmaya karar verir. Osman'a göre bazı Alman hemşireler zaman zaman askerler ile yakın ilişkilerde bulunurlarmış. Doktor Osman Gülhane'de kimseye haber vermeden kaldığı akşam çok güzel olan Macar aşçı kadının bir çavuş ile mutfak arkasındaki bir odada "koklaştıklarına" şahit olur. Alman hemşirelerinden birinin de arada sırada değişik askerlerle ilişkisi olduğunu söyleyen Rifat Osman, sonra bu hemşireyi hastalığı bahane edilerek Almanya'ya yollattığını söyler. Dr. Rifat Osman gece gördüklerini Rieder Paşa'ya rapor eder. Rifat Osman'a göre olay tecavüz değildir ve iki askerin aşçı kadın ile ilişkileri kadının isteği üzerine olmuştur. Fakat bu arada ilginç bir olay daha olmuş, aynı gece hemşireler camları açıp bağırılmışlar, bir askerin camdan atlayıp kaçtığını ama kim olduğunu göremediklerini nöbetçi olan askerler de teyit etmişlerdir. Topyavizade' ye göre "Ne suç var ne de suçlu."^{9, d} Rifat Osman'ın olayı rapor etmesinden sonra ortalık karışır. Topyavizade Okul kumandanı Rieder'in durumu telgrafla Almanya'ya bildirdiğini iddia eder.⁹

Basit gözükten tecavüz olayı çığ gibi büyüyerek Osmanlı-Alman ilişkilerini bozacak duruma gelir. Karşılıklı yazışmalar, telgraflar gidip gelmeye başlar.

^d Bu arada hatırlatmak istediğim önemli bir konu var. Topyavizade Dr. Rifat Osman ne yazık ki hatıralarını yazarken olayları olduğu gibi anlatmamış ve pek çok konuda yalan söylemekten çekinmemiştir. Rieder Paşa ve Gülhane hakkında rahmetli Rifat Osman'ın pek çok hatası vardır ve bunların bir kısmı başka bir araştırmamda belgeleri ile açıklanmıştır.

Osmanlı Berlin Büyükelçisi çekmiş olduğu telgrafta olayın önemini bildirir:

Y.PRK.EŞA 44-7

Başkitâbete

Berlin Sefâret-i seniyyelerinden şifre

Gülhânedeki kadın aşçı hakkında iki nefer asker tarafından icrâ kılınan fi'l-i şeni' mes'elesine dâ'ir hâriciye nâzırı kullarının nazar-ı dikkatimi celb ile keyfiyet-i imparator hazretlerinin ma'lûmu olduğunun nâzır-ı müşârun-ileyhe keşîde eyledikleri telgrafta vak'a-i mezkûreyi işidilmemiş bir teşebbüs-i hâ'inâne ta'bîriyle tavsîf ve tahrîr ettiklerini irâ'e etmiş ve vak'a buraca pek ziyâde sû-i te'sîr hâsil etmiş bulunduğundan neferlerin düçâr-ı mücâzât olarak netâyic-i muzırza zuhûruna mahall bırakılmamasını kemâl-i dikkat ve ehemmiyetle huzûr-ı mekârim-mensûr-ı cenâb-ı hilâfet-peniye arzına cesâret kılınmakla ol bâbda.

7 Receb 1321 / 29 Eylül 1903 / 16 Eylül 1319.

Ahmed Tevfik

Konu Alman İmparatoru'nun kulağına gittiği için Alman uyruklu Macar aşçıya yapılan tecavüz politik bir mahiyet kazanmaya başlamıştır. Bu telgrafın tercümesi derhal yapılır:

Y.PRK.HR 873-23

"Bâbıali Tercüme Odası numara 92

Mütercim Kostanti 15 Eylül 1319

Musahhih 13

Nev'-i tercüme: Gülhâne Askerî Hastahanesinde müstahdem Almanya teb'asından bir aşçı kadının ırzını hetk ettikten sonra katle tasaddî eden asâkir-i şâhâne efrâdından iki kişinin te'dîbi ile beraber ğavâ'il-i azîme vukû'una meydan vermek üzere tarziye-i lâzimenin i'tâsı hakkında

Hâriciye Nezareti'nden 28 Eylül 1903 tarihiyle Berlin Sefâret-i Seniyyesinden vârid olan 198 numaralı telgrafnâmenin tercümesidir.

Hâriciye Nâzırı asâkir-i şâhâne efrâdından iki kişinin Gülhâne Askerî Hastahanesi'nde müstahdem Almanya teb'asından bir aşçı kadının ırzını hetk ettikten sonra mezbûreyi katle tasaddî ettiklerini şimdi bendenize beyân ile bu bâbda cidden nazar-ı dikkat ve âcizânemi celb etti keyfiyeti istihbâr etmiş olan haşmetli imparator hazretleri tarafından hâriciye nâzırına irsâl olunup müşârun-ileyh cânibinden bendenize irâ'e olunan bir telgrafnâmede bu def'a hâdisât-ı nâşesteden olmak üzere tavsîf edilmiştir. İşbu hâdiseden dolayı buraca hâsil olan te'sîr pek elîmdir. Mütecâsirininin derhâl te'dîb ve lâzım gelen tarziyenin dahi i'tâ ettirilmesini ricâ ederim. Ğavâ'il-i azîme vukû'una meydan vermemek üzere icâbının serî'an icrâsı muktezîdir."

Bu telgraflar üzerine Osmanlı mercilerinde hummalı bir çalışma başlar. Ertesi gün derhal büyükelçiye cevap yollar. Bu cevapta 198 numaralı telgrafın alındığı, suçluların askeri mahkemede yargılanıp cezalandırıldıkları, aşçı hanıma 200-250 lira kadar bir paranın tazminat olarak verileceği^e, hadise akşamı nöbetçi olan iki subay ve hastane çavuşunun görevlerini ihmal ettiklerinden dolayı ordudan ihraç edildiklerini, böyle olayların bir daha olmaması için gerekli önlemlerin alındığını ve olaydan dolayı üzüntülerin Alman Dışişleri'ne bildirmesi gerektiği Berlin Büyükelçisi'ne bildirir.^{10,11}

Olay basit bir tecavüz olayıdır ve dünyanın her tarafında olabilecek bir hadisedir. Kaldı ki Osmanlı derhal reaksiyon göstermiş, suçlular ağır bir şekilde cezalandırılmış ve tecavüze uğrayan hanıma hatırı sayılır bir tazminat verilmiştir. Fakat Almanlar bunu bir koz olarak kullanmaya karalıdır.

^e Bu para o zamanlar için büyük bir servettir.

OKULUN TAŞINMASI KONUSUNDA ALMANYA'NIN BASKISI

Osmanlı Padişahı Sultan II. Abdülhamid Haydarpaşa'da yapılan binanın bilmediğimiz bir sebepten dolayı Tıp Okulu olarak açılması taraftarı değildir. Burada Osmanlı'nın bilmediği şey Rieder Paşa'nın okulun Tıp Fakültesi olarak kullanışa açılışını temin etmek için Alman Sefiri ile anlaştığı ve sefirin bu olayı paravan olarak kullanıp Osmanlı'yı baskı altında tuttuğudur. Ekim 1903 başında Freiherr Marschall von Bieberstein büyükelçilik gemisi ile Romanya gezisinden dönmek üzeredir. Gemide Berlin Büyükelçisi Ahmet Tevfik Paşa da vardır. Baron hatıra defterine 1 Ekim 1903'de şunları yazmıştır.

"Romanya sularında güzel bir havada seyir. Gece saat 12'de bir saatlik gecikme ile Köstence'ye varış. Gemide Berlin sefiri Ahmet Tevfik Paşa."^{14,15}

2 Ekim: *Güzel bir hava ve sakin bir deniz. Saat 1'de Kavak'a varıldı. Gülhane'deki olayı sebep olarak gösterip Tevfik Paşa'dan Türker'in Haydarpaşa'daki yeni Tıp Okulu'nun açılmasını kesin olarak istedik. Ferit Paşa'ya randevu için telgraf çektim."*^{12,13}

3 Ekim 1903 için Baro hatıralarında şöyle yazar;

"Sabahleyin Tevfik Paşa ve öğleden sonra Sadrazam ile görüşme. Okulun Haydarpaşa'ya nakli hakkında kati olarak isteklerimizi bildirdim."^{12,13}

Ortalık bir anda karışır. Osmanlı hayretler içindedir. Derhal Berlin büyükelçiliğine şifreli bir telgraf çekilir. Bu telgrafta Osmanlı haklı olarak olayın basit bir tecavüz olayı olduğunu, suçluların cezalandırıldığını, tecavüze uğrayan bayana yüklü bir tazminat verildiğini ve tecavüz olayı ile tıbbiyenin Haydarpaşa'ya taşınması arasında hiç bir bağlantı olmadığını ve bunun Alman Dışişleri'ne bildirilmesini ve bu konuda Alman Büyükelçisi'ne bir yazı yollandığını Berlin'e bildirilir.¹³

Almanlar Osmanlı üzerinde Tıp Okulu'nun Demirkapı'dan Haydarpaşa'ya nakli için büyük ve ağır baskı kurarlar. Hatta Baron padişahın kendisini beklediğini bildiği halde baskı oluşturmak için 9 Ekim 1903'deki Cuma selamlığına gitmez.^{12,13}

En sonunda Büyükelçi Tevfik Paşa'nın bir yazısı olaya nokta koyar. Osmanlı-Alman İmparatorluğu ilişkileri kopma noktasına gelmiştir. İki kısımdan oluşan bu yazı aslında siyasi tarihimiz için çok ilginçtir. Birinci bölümde İmparator II. Wilhelm'in tecavüz olayı hakkında düşündükleri ve ikinci bölümde ise Almanların tehditleri açıkça dile getirilmiştir.

Y.PRK.EŞA 31-113

1.

Kulları Berlin'de iken imparator hazretlerinin hâriciye nâzırına bi'z-zât keşîde ettiği telgrafnâmenin tercümesidir.

Gülhâne Hastahanesi'nde zuhûra gelen vak'a işidilmemiş bir şeydir. Zât-ı mekârim simât-ı hazret-i şehriyârîye bu vakadan dolayı son derece de şiddetli olan ta'accüb te'essürümü beyân ettirdiğiniz gibi Haydarpaşa'daki mektebin derhâl küşâdını taleb ettiriniz. MOLTKE mekteb sefinesinin Dersaadet'e gitmemesi için doğrudan doğruya emir verdim.

Wilhelm

İşbu telgrafnâme sûreti kullarına Berlin'den hareket-i bendegânem esnâsında i'tâ olunduğu gibi dün akşam da sefir Baron von Marşale ültimatom hakkında gelen telgrafnâme üzerine müşârun-ileyh hemen durmayıp Sadrazam Paşa hazretlerinden bugünkü mülâkâtı taleb etmiştir. Herhâlde ma'rûzât-ı bendegânem vecihle son tedbir olarak teklîfât-ı bendegânemin bir kerre icrâsına müsâade-i hümayûnlarının istirhâmına mücâseret kılınmakla ol bâbda emr u fermân efendimindir.

Berlin Sefiri

Abd-i memlûkleri Ahmed Sıdkı

2.

Baron Marşal ile üç buçuk saat imtidâd eden muhâvere-i bendegânem neticesinde mektebin küşâdında bayram ertesi için kabul etmek şöyle dursun dün akşam Berlin'den alıp kullarına gösterdiği bir telgrafnâmede mektebin küşâdının imparator hazretlerinin bâ-telgraf i'tâ ettikleri ta'lîmât mûcebince derhâl îfâsı ve olamadığı halde bir ultiatom i'tâsı ile lüzûmunda Dersaadet'i bile terk etmesi muharrer olduğu bi'z-zât taraf-ı çâkirânemden mutâla'a edildi. Binâ'en aleyh mes'elenin kesb ettiği işbu ehemmiyete binâ'en mektebin hiç olmazsa memâlik-i müttehîde-i şâhâmede olduğu gibi vilâdet-i hümâyûn-ı rûz-ı fîrûzunda ale'l-âde bir resm-i küşâd icrâsıyla oraya da mekteb-i i'dâd-i tıbbî talebesinden muntehî sınıfın nakli husûsu ile sefir-i müşârun-ileyhe bir teklîf icrâsıyla mes'elenin bir kere daha tesviyesine bir çığır açılmış ve sâ'ir sınıfların dahi peyder pey sâ'ir senelerde oraya naklinin va'd olunması ile belki işe bir netice verileceği ümit etmekde bulunduğumun ve bu bâbda kendisine yarın akşama kadar bir cevâb i'tâsı dahi lâzîmeden olduğundan her hâlde bu mes'elenin gazetelerin ağzına düşmekden sarf-ı nazar hâlâ tesviye edilmediğini müşârun-ileyh imparator hazretlerinin mesmû'u olmazdan evvel tesviyesiyle mâru'l-arz ultiatom ile ta'yîn-i mehline meydan verilmeyerek her hâlde icrâ-yı tesviyesi için bir kere daha sefir-i müşârun-ileyhe bir bâlâ bir sûretde taltîf edilmesi muvâfık-ı halden olduğu son tedbîr bulunduğunun ve şu sûretle mes'elenin kesb-i şiddet eylemesinden muhâfaza lâzîmeden bulunduğu ber muktezâ-yı ubûdiyet sadâkat arza cesâret kılınmakla ol bâbda emr u fermân efendimindir.

Berlin Sefri

Abdi-i memlûkleri Ahmed Sıdkı

HAYDARPAŞA TIBBİYESİ'NİN AÇILIŞI

Artık ipler kopma noktasına gelmiştir. Osmanlı aslında haklıdır. Okul Osmanlı toprakları üzerinde ve Osmanlı'nın parası ile yapılmaktadır. Gülhane'de yaşanan olay basit bir tecavüz vakasıdır. Suçlular cezalandırılmış, tecavüze uğrayana hatırı sayılır bir tazminat ödenmiştir. Osmanlı kendi ülkesinde yaptırdığı bir binayı istediği gibi kullanır. Buna kimse karışamaz. Bu yüzden Osmanlı Hariciyesinin 30 Eylül tarihinde Almanlara yollanmış olduğu yazı çok yerindedir. Fakat Osmanlı bu politikasını devam ettirememiştir. Osmanlı'da doğru politikayı savunacak, Alman İmparatoru'na hakikati söyleyecek cesaret yoktur. Diplomatik münasebetleri kesme arzusunda bulunan İmparatora "Madem istiyorsunuz ben de büyükelçimi geri çekiyorum" lafı ne yazık ki söylenmemiş ve bu onur kırıcı duruma düşülmüştür. Gösterilen yegâne reaksiyon Rieder Paşa'nın tıbbiyenin açılışına davet edilmeyişi ve paşanın biten kontratının uzatılmayışdır.

Osmanlı yerden göğe kadar haklı olduğu konuda yelkenleri suya indirip Alman isteklerini kabul edince her şey yoluna girer. Fakat Alman Büyükelçisi Baron'un sıkıntıları daha bitmemiştir. Osmanlı yelkenleri suya indirince Berlin açılış programını sorar. Baron hatıra defterine şunları yazar.

"25 Ekim 1903. Berlin'den telgraf. Yeni tıp okulunun açılışı ile ilgili program isteniyor. Cevap. Öyle bir program yok."^{12,14,15}

Osmanlı Almanların isteklerini yerine getirmiştir ama Moltke Okul Gemisi'nin İstanbul seyahati problemi daha düzelmemiştir. Baron'un bu konudaki çalışmaları en sonunda semeresini verir:

"31 Ekim 1903. İmparator Hazretleri uzun çalışmalarımın sonra Haydarpaşa Tıp Okulu'nun açılışında bulunması için SMS Moltke gemisinin İstanbul'a gelmesine müsaade etti. Tanrıya şükürler olsun."^{16,17}

Demirkapı'dan aniden Haydarpaşa'ya taşınan okul 6 Kasım 1903'de¹⁸ sade bir törenle açılır. Bonn'dan Türk tıbbını modernize etmesi için getirtilen Prof. Robert Rieder Paşa açılışa davet edilmemiştir. Rieder'in sağlık durumu iyi değildir. Alman Büyükelçisi Baron Marschall von Bieberstein hatıratında şöyle yazar:

"14 Ekim. Sabah Maja (Baron'un eşi) ile şehre indik. Rieder ile uzun bir konuşma yaptım. Rieder bitmiş durumda ve sallanarak konuşabiliyor. Haydarpaşa'daki büyük eseri idare ettirebilmek için enerjisi ve gücü kalmamış."^{13,16}

Geçirmiş olduğu kaza ve tıbbiyenin taşınması için harcadığı enerji Rieder'i bitirmiştir. Artık gücü kalmamıştır. Almanya'ya geri dönmek herhalde onun için en iyi seçenektir. Büyük bir ihtimalle Sultan II. Abdülhamid, Alman İmparatoru ile yaşadıklarının sorumlusu olarak Rieder Paşa'yı görmektedir. Paşa ise Almanya'nın itibarı için gayret göstermiştir. Fakat Dr. Rifat Osman'ın bu konuda yazdıkları doğru ise Haydarpaşa'daki bina von der Goltz Paşa'nın isteği üzerine Harp Okulu olarak kullanılacaktır. Bu şartlar altında Alman İmparatorluğu'nun itibarı yine korunmuş olacaktır. Kaldı ki Osmanlı'nın yaptırdığı bir bina hakkında Almanların söyleyebilecekleri hiçbir şey yoktur. Bana göre Rieder'in misyonu Alman politikasına uygun olarak hareket etmek ve Almanya'nın saygınlığını Türkiye'de sağlamlaştırma çalışmalarını yapmak ve desteklemektir. Fakat unutmamız gereken nokta ise yaşanan kriz sonucu kârlı çıkan Türk tıbbi ve Türk halkıdır. Ne yazık ki Rieder Paşa sakat ve kalbi kırık olarak Almanya'ya geri döner.

Dikkat edilecek bir husus daha var. Tıp okulunun taşınması için Osmanlı Padişahına emir vermek Almanların büyük bir başarısı gibi gözükmemektedir. Fakat bu kadar önemli bir olayda ne Rieder Paşa ve ne de en yakın arkadaşı Deycke konu hakkında hiçbir kimseye olayı anlatmamışlardır. Her iki ailenin arşivlerinde bu konu ile ilgili bir tek kelime bile yoktur. Bugün hayatta olan Rieder ve Deycke ailelerinin fertleri ise olayı benim kitabımın içinde bulunan Osmanlı ve Alman arşiv belgelerinden öğrenmişler, büyük şaşkınlığa düşmüşlerdir. Rieder ve Deycke yaşananları sır olarak saklamış ve mezara beraberlerinde götürmüşlerdir. Alman Büyükelçisi Freiherr Adolf Marschall von Bieberstein da suskunluğu tercih etmiştir. Fakat Baron'un hatıralarından olayın gidişatını görebilmekteyiz. Baron Marschall von Bieberstein ile Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde bulunan belgeler tam olarak birbirlerini teyit etmektedir.

SONUÇ

Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'nin birden bire Demirkapı'dan yeni yapılan Haydarpaşa'daki binaya taşınması bulduğum belgeler sayesinde açıklığa kavuşmuştur. Bu konu ile ilgili bir tek karanlık nokta kalmıştır. O da Osmanlı Padişahı Sultan II. Abdülhamid'in bir tıp okulu olarak planladığı ve inşa ettirdiği binayı neden tıp okulu olarak açtırmak istemediğidir.

BİLGİ: Bu makale 23-26 Eylül 2014'de Van'da yapılan "6th International Society for the History of Islamic Medicine Congress" kongresinde tarafımdan bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKLAR

1. Yıldırım N. 1893 de İstanbul'da Kolera Salgını. Tarih ve Toplum. Sayı 129 İletişim Yayınları İstanbul Eylül 1994. S.142-153
2. Özbay K. Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri Cilt II. Yörük Basımevi İstanbul 1976. S. 105
3. Tasyavzade RO. "Hayatım ve Hatıratım", Dr. Rifat Osman'ın öğrencilik ve Gülhane Anıları (1879-1921) Çeviren Ratıp Kazancıgil. Gata Basımevi/ Ankara 1998. S. 104
4. Çoruh ME. Schamanen-Seldchuken-Osmanen-Gülhane und Haydarpaşa. Vor-und Frühgeschichte der türkischen Hochschulmedizin unter besonderer Berücksichtigung des Bonner Chirurgen Robert Rieder Pascha. İstanbul 2009. S. 271-Bu belge bana Prof. Ayten Altıntaş tarafından verilmiştir. Kendisine teşekkür ederim.
5. BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivleri) Yıldız M.T.V. 247-16
6. Tasyavzade RO. "Hayatım ve Hatıratım", Dr. Rifat Osman'ın öğrencilik ve Gülhane Anıları (1879-1921) Çeviren Ratıp Kazancıgil. Gata Basımevi/ Ankara 1998. S. 100
7. BOA Y.PRK. EŞA. 43-47. 7 ağustos 1319. (20 Ağustos 1903),
8. Çoruh ME. Schamanen-Seldchuken-Osmanen-Gülhane und Haydarpaşa. Vor-und Frühgeschichte der türkischen Hochschulmedizin unter besonderer Berücksichtigung des Bonner Chirurgen Robert Rieder Pascha. İstanbul 2009. S. 272
9. Tasyavzade RO. "Hayatım ve Hatıratım", Dr. Rifat Osman'ın öğrencilik ve Gülhane Anıları (1879-1921) Çeviren Ratıp Kazancıgil. Gata Basımevi/ Ankara 1998. S. 103.
10. BOA HR. H. 60-90
11. Çoruh ME. Schamanen-Seldchuken-Osmanen-Gülhane und Haydarpaşa. Vor-und Frühgeschichte der türkischen Hochschulmedizin unter besonderer Berücksichtigung des Bonner Chirurgen Robert Rieder Pascha. İstanbul 2009. S. 273-274
12. Marschall von Bieberstein A. Hatıratı. I. Cilt S. 436
13. Çoruh ME. Schamanen-Seldchuken-Osmanen-Gülhane und Haydarpaşa. Vor-und Frühgeschichte der türkischen Hochschulmedizin unter besonderer Berücksichtigung des Bonner Chirurgen Robert Rieder Pascha. İstanbul 2009. S. 274
14. Marschall von Bieberstein A. Hatıratı. I. Cilt S. 436 Engin Çoruh (2009), S. 276.
15. Çoruh ME. Schamanen-Seldchuken-Osmanen-Gülhane und Haydarpaşa. Vor-und Frühgeschichte der türkischen Hochschulmedizin unter besonderer Berücksichtigung des Bonner Chirurgen Robert Rieder Pascha. İstanbul 2009. S. 276

16. Marschall von Bieberstein A. Hatıratı. I. Cilt S. 440
17. Çoruh ME. Schamanen-Seldchuken-Osmanen-Gülhane und Haydarpaşa. Vor-und Frühgeschichte der türkischen Hochschulmedizin unter besonderer Berücksichtigung des Bonner Chirurgen Robert Rieder Pascha. İstanbul 2009. S. 277
18. Özbay K. Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastahaneleri Cilt II. Yörük Basımevi İstanbul 1976. S. 105.